

ביאורים

רבי יוסף אלבו מעלה כאן שאלה שצריכה להעסיק אותנו כמאמינים בתורת משה ומקיימים מצוותיה. בתורה שש מאות ושלוש עשרה מצוות, ולהן אלפי פרטים ופרטי פרטים. השאיפה שצריכה להיות לכל אדם בישראל היא לקיים את התורה על כל תרי"ג מצוותיה וחוקיה. עם זאת קשה מאוד לעמוד במשימה זו. האם, אם-כן, אותה דרגה רוחנית שאליה מגיעים על ידי העמל במצוות התורה, תתקבל רק כאשר יקיים האדם את כל התרי"ג? או שמספיק לקיים רק חלק מהמצוות על מנת לזכות לשלמות הרוחנית?

רבי יוסף אלבו מבין שבשאלה זו נחלקו רבי שמעון בן לקיש ורבי יוחנן. "לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק" [ישעיהו ה, יד]. רבי שמעון בן לקיש ורבי יוחנן מבינים, שהשאול, פוגעת במי שהוא 'בלי חק', והם נחלקים בכוונת מושג זה: רבי שמעון בן לקיש מבין ש'בלי חק' הכוונה למי שקיים את דברי התורה פרט ל'חוק אחד' שלא קיים. על מנת להגיע לשלמות הרוחנית, צריך האדם לקיים את כל התורה ולא להניח אף מצוה אחת, ואם לא - הרחיבה שאול נפשה. רבי יוחנן מבין ש'בלי חק' הכוונה לאדם שלא קיים אף לא חוק אחד. אדם שלא עשה אף לא חוק, שסיים את חייו 'בלא חוק' - אף לא אחד, הוא ודוגמתו נפגעים על ידי השאול.

שני ההיבטים האלה יוצרים ספק שקשה להכריע בו.

מצד אחד, אם אכן לקניית השלמות הרוחנית נדרשות רק מעט מצוות, מה פשר הריבוי? יתרה מכך, אנו רואים פחיתות בהשגת דבר בהרבה אמצעים כאשר אין בכך צורך.

מצד שני קשה לומר שאך ורק אם ישמור אדם את כל האיסורים, ויקיים את כל המצוות, הוא יזכה לדרגה הרוחנית, כיוון שקשה עד בלתי אפשרי לקיים את כל מצוות התורה, ויצא שהתורה שעל ידיה יכלו ישראל לזכות לדרגות גבוהות, היא שגורמת שיחמיצו זכות זו. ועוד, שלפי ההבנה הזו רק מתי מעט יזכו לעולם הבא, וזה שלא כדברי המשנה המפורסמת "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" [סנהדרין י, א].

הרחבות

ה' רוצה בטובתנו

שָׁאֵם הַדְּבַר פֶּן, אִי-אֶפְשֶׁר לְשׁוּם-אָדָם שִׁיקְנָה הַשְּׁלֵמוֹת הַהוּא. רבי יוסף אלבו מוכיח את דבריו מתוך הנחה שהתורה ניתנה לטובתנו על מנת לזכותנו בעולם הבא. הוכחה מעין זו מצאנו בדברי המהר"ל. את הדעה הסוברת שהאדם קונה מדרגה נצחית באמצעות פיתוח שכלו וידיעותיו באופן שלם עד כדי ששכלו עולה לרמת השכלה מעין זו של המלאכים, דוחה המהר"ל מכל וכל: "אלו הם דברי הבאי כי לפי דבריהם לא תהיה רק לאחד או לשנים בדור, וכי בשביל אלו העולם נמצא?" [תפארת ישראל ט]. ניתן להבין טוב יותר הוכחות אלו לאור דברי הרמח"ל על תכלית בריאת העולם: "הנה התכלית בבריאה היה להטיב מטובו יתברך לזולתו... ועל כן בהיות חפצו יתברך להטיב לזולתו, לא יספיק לו בהיותו מטיב קצת טוב, אלא בהיותו מטיב תכלית הטוב שאפשר לברואים שיקבלו" [דרך ה' א ב, א]. יוצא אפוא, שהקב"ה ברא את העולם כדי להטיב לברואיו ואם-כן ודאי יכולים הם להגיע לשלמות ולנצחיות.

פרק עשרים-ותשעה

האם השלמות בכללה או בחלקיה?
בחלקיה?

וְרֵאיוּ שֶׁנִּחְקַר בְּכָאן חֻקֶיהָ, גְּדוֹלַת הַתּוֹעֵלַת מְאֹד, וְהֵיא: אִם הַתּוֹרָה הַזֹּאת הֶאֱלֵהִיתָ נִוְתַנְתָּ שְׁלֵמוֹת בְּכֻלָּהָ, אוּ בְחֻלְקֶיהָ. וְנֵאמַר שֶׁהַדְּבַר הַזֶּה, נִחְלָקוּ בוּ רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן-לִקְוִישׁ וְרַבִּי יוֹחָנָן בְּפֶרֶק חֻלְק [סנהדרין קיא. (וכגירסת 'לק"ש ישעיהו, תב)]. אָמְרוּ שָׁם: "לִכֵּן הֶרְחִיבָה שְׁאוּלֹ נִפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבַלִּי-חֵק" [ישעיהו ה, יד] - אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן-לִקְוִישׁ: לְמִיֹּ שֶׁמְשִׁיר אֶפְלוּ חֵק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה. אָמַר [לו] רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא נִיחָא לֵהּ לְמַרְיָהּ דְאֶמְרִית עֲלֵיהּ הֵכִי, אֲלֵא: לְמִי שְׁלֵא קִיָּם אֶפְלוּ חֵק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה.

השלמות בכללה

וְהֵיא נִרְאָה שֶׁהוּא רֵאיוּ שֶׁתִּהְיֶה נִוְתַנְתָּ הַשְּׁלֵמוֹת בְּכֻלָּהָ וְלֹא בְחֻלְקֶיהָ, כְּדַבְּרֵי רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן-לִקְוִישׁ; לְפִי שָׁאֵם הִיא חֻלְק מִמְּנָה מְסַפִּיק לְהַקְנוֹת הַשְּׁלֵמוֹת הָאֲנוּשִׁי, לְמָה יַעֲמִיס הַשִּׁי"ע לְגוֹי רַבּוּי הַמְצֻוֹת וְהָאֲזָרוֹת? כִּי מָה שְׁאֶפְשֶׁר שִׁישְׁגוּ בְּפַעַל אֶחָד, יִרְאָה שִׁיְהִיהָ פְעַל בְּטֵלֹ שִׁיעֵשָׂה בְּהַשְׁגָּתוֹ פְּעֻלוֹת רַבּוֹת. כִּי מִי שִׁיִּכַּל לְרַפְּאוֹת חֲלֵי אֶחָד בְּסֵם אֶחָד פְּשׁוּט, קַל-הַהֲשָׁגָה - שִׁיעֵשָׂה הֶרְכָּבָה רַבַּת-הַסְּמִים קְשִׁי-הַהֲשָׁגָה, הִיא פְעֻלַת שְׁוֹא, בְּלִי-סִפְקָ; כְּמֵאמַר הַחֵכֶם: לְשׁוֹא יַעֲשֶׂה בְּפַעֲלוֹת רַבּוֹת מָה שְׁאֶפְשֶׁר לַעֲשׂוֹת בְּפַעֲלָה אֶחָת. וְלָזָהֹ יִרְאָה שֶׁכָּל הַמְצֻוֹת וְהָאֲזָרוֹת שֶׁבָּאוּ בַתּוֹרָה הֵן הַכְּרִחִיּוֹת לְהַקְנִאת הַשְּׁלֵמוֹת הָאֲנוּשִׁי; שָׁאֵם-לֹא-כֵן, לֹא הִיא הַשִּׁי"ע מְצִוָּה אוֹתָנוּ בְּהֵן.

אין אדם יכול לקיים הכל

אָבֵל שֶׁנֵּאמַר שֶׁכָּל הַמְצֻוֹת וְהָאֲזָרוֹת שֶׁבָּאוּ בַתּוֹרָה, הֵן הַכְּרִחִיּוֹת בְּהַקְנִאת הַשְּׁלֵמוֹת הָאֲנוּשִׁי - דְּבַר זֶר וְקִשָּׁה מְאֹד; שָׁאֵם הַדְּבַר פֶּן, אִי-אֶפְשֶׁר לְשׁוּם-אָדָם שִׁיקְנָה הַשְּׁלֵמוֹת הַהוּא, לְפִי שֶׁ"אָדָם אֵין צְדִיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה-טוֹב וְלֹא יִחְטָא" [קהלת ז, כ]. וְאִם יִחְסַר לוֹ אֶחָת מִן הַמְצֻוֹת, לְפִי זֶה-הַדְּעַת, אִי-אֶפְשֶׁר לוֹ לְקַנֹּת הַשְּׁלֵמוֹת הָאֲנוּשִׁי. וְהִיא, אִם-פֶּן, הַתּוֹרָה, שֶׁנִּתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל דְּרָךְ-חֶסֶד, לְהַבְיִאֵם כָּלם לְחַיֵּי הַעוֹלָם-הַבָּא, הִיא בְּעֶצְמָהּ הַמוֹנַעַת אוֹתָם מְשִׁיזְכוּ לְנַעַם הַהוּא; וְזֶה הַפֶּךָ-מָה שֶׁכָּפֵן מִמְּנָה. כִּי אֵין צְרִיךְ לִזְמַר שְׁלֵא יִשְׁיָגוּהוּ כָּלם, שֶׁאֶפְלוּ יְחִיד בְּדוֹר לֹא יִכַּל לְהַקְיֵף עַל כָּל הַדְּעוֹת שֶׁבָּאוּ בַתּוֹרָה וְלֹא לַעֲשׂוֹת כָּל הַחֻקִּים וְלֹא לְקַיֵּם כָּל הַמְשֻׁפְּטִים שֶׁבָּאוּ בָּהּ; וְהִיא כֻּלָּ-יִשְׂרָאֵל, לְפִי-זֶה, יוֹרְדִים לְבָאָר שַׁחַת - "חֻלְלָה לְאֵל מְרִשַׁע וְשִׁדֵי מַעֲנֹל" [איוב לד, י]. עִםֹ שֶׁהַמְקַבֵּל בְּאֶמְהָ הוּא הַפֶּךָ כָּל-זֶה, שֶׁהִרִי אָמְרוּ בְּמִשְׁנָה [סנהדרין ריש פ"י]: כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֻלְק לְעוֹלָם-הַבָּא. וְזֶה סִפְק חֻקִּי, רֵאיוּ שֶׁנִּשְׁתַּדֵּל בְּהַתְרָתוֹ.

בְּכֻלָּהָ, אוּ בְחֻלְקֶיהָ - האם השלמות תלויה בקיום כלל המצוות או שכל מצוה מוסיפה בקניין השלמות. הַרְחִיבָה שְׁאוּל וְכו' - הגיהנם מתרחב כדי שיוכל לקלוט אליו את מי שאין לו חק (מצוות). לְמִי - יענש מי. לֹא נִיחָא לֵהּ וְכו' - לא נוח לו לאדונם (ה'), שאתה אומר עליהם כך (ומקטרג על ישראל). בְּכֻלָּהָ - דווקא בקיום ככל המצוות. פְּטֵל - מיותר. וְלָזָהּ - ולכן. עִם - ועוד.